

HARRIS, BRIAN – SHERWOOD, BIANCA
1978: Translating as an innate skill. –
David Gerver & H. Wallace Sinaiko
(toim.), *Language interpretation and
communication. Proceedings of the NATO*

*Symposium on language interpretation
and communication* s. 155–170. Oxford:
Plenum.

PÖCHHACKER, FRANZ 2004: *Introducing
interpreting studies*. London: Routledge.

Monialainen menetelmäpaketti kielten vertailevaan tutkimukseen

**Leena Kolehmainen, Matti Miestamo &
Taru Nordlund (toim.): *Kielten vertailun
metodiikka*.** Suomalaisen Kirjallisuuden
Seuran Toimituksia 1387. Helsinki: Suo-
malaisen Kirjallisuuden Seura 2013. 470 s.
ISBN 978-952-222-456-9.

Suomenkielistä kirjallisuutta kielen-
tutkimuksen menetelmistä on ilmestynyt
viime vuosina yhä enemmän. Leena
Kolehmainen, Matti Miestamon ja Taru
Nordlundin toimittama teos *Kielten ver-
tailun metodiikka* on viimeisin ja erit-
täin tervetullut lisä tähän joukkoon.
Siinä missä aiemmat teokset ovat keskit-
tyneet menetelmiin yksittäisellä kielen-
tutkimuksen osa-alueella (esim. Tainio
toim. 1997) tai antamaan yleisemmän ta-
son katsauksen empiirisiin menetelmiin
kielentutkimuksessa (Itkonen & Pajunen
2010), arvioitava kokoomateos tekee hie-
non poikkeuksen keskittymällä yhteen
menetelmään – kielten vertailuun – ja sen
rooliin kielentutkimuksen eri aloilla.

Kirjan tarkoitus onkin tällaisen moni-
tieteisen näkökulman avulla haastaa luki-
joita esittämään kysymyksiä, joita omalla
alalla ei ole vielä esitetty saati ratkaistu.
Juuri kirjan monitieteisyys tekee sen
arvioimisesta kuitenkin myös haastavaa.
Tässä arviossa keskityn tarkastelemaan
teosta erityisesti yleislingvivistisestä näkö-

kulmasta. Esitän ensin katsauksen kirjan
sisältöön painottaen sen teoreettis-mene-
telmällistä antia, minkä jälkeen arvioin
kirjan antia yleisemmällä tasolla nostaen
esiin myös muutamia kriittisempiä näkö-
kohtia kielten vertailuun.

Kielten vertailun käytänteitä ja haasteita kielentutkimuksen eri aloilla

Kirja koostuu johdannosta ja 12 artikke-
listä, jotka on jaettu temaattisesti neljään
ryhmään: kielen kuvaus, muutos, oppimi-
nen ja kääntäminen. Kolehmainen, Mies-
tamo ja Nordlund esittelevät johdanto-
artikkelissa kirjan tavoitteet ja nivovat
kirjan osaksi laajempaa metodologista
keskustelua. Johdannossa esitellään myös
tiiviisti kukin artikkeli ja pohditaan kiel-
ten vertailun edellytyksiä ja haasteita ar-
tikkelien käsittelemillä aloilla.

Teoksen ensimmäisen osan ”Kielten
kuvaus keskiössä” aloittaa Matti Mies-
tamon kielitypologiaa käsittelevä artik-
keli, joka tarkastelee, miten maailman eri
kieliä on ylipäätään mahdollista vertailla
keskenään. Keskiössä on kysymys kielen
samankaltaisuuden todentamisesta, jo-
hon Miestamon vastaus on funktionaalisis-
tytologisen tutkimuksen mukainen:
koska kielen kategoriat ovat kielikohtaisia,

vertailtavuutta ei voida saavuttaa olettamalla kieleen universaaleja kategorioita vaan määrittelemällä vertailukäsitteitä funktionaalaisella tasolla. Miestamo esittelee vertailukäsitteen soveltamista oivallisesti muun muassa negaation tutkimukseen.

Siinä missä kielitypologiaan kuuluu erottamattomasti kielten vertailu, sen rooli ei ole keskeinen yksittäiskielen kuvauksessa, kuten Erika Sandman osoittaa. Vertailun avulla voidaan kuitenkin saada lisäeväitä analyysiin selvittämällä, millaisia samankaltaisuuksia esiintyy muissa maailman kielissä, sukukielissä tai kontaktikielissä. Sandman esittelee vertailun avulla saatavaa tietoa esimerkiksi siniittisestä wutunin kielestä ja erittelee havainnollisesti vertailumenetelmän etuja ja karikkoja kielenkuvauksessa. Koska maailman vähemmistökielten kuvauksista on saatavilla vain vähän yleislingvistisiä menetelmäkatsauksia suomeksi, Sandmanin kirjoitus on mainio lisä tähän tärkeään ja Suomessakin kasvavaan tutkimuskenttään.

Marja Järventaustan artikkeli käsittelee kontrastiivista tutkimusta: siinä kielten vertailu on typologian ohella keskeistä, mutta kontrastiivinen tutkimus keskittyy yleensä vain kahden kielen väliseen vertailuun. Järventausta kuvaa kontrastiivisen tutkimuksen kolmea vaihtetta – kuvausta, vertailupohjaa ja kontrastointia – ja havainnollistaa niitä esittelemällä adnominaalista omistusta suomen ja saksan kielessä. Esimerkin avulla Järventausta nivoo tutkimuksen eri vaiheet kontrastiivisessa tutkimuksessa käytävään teoreettis-menetelmälliseen keskusteluun.

Hanna-Ilona Härmävaara, Anna Vatanen ja Maria Frick kartoittavat keskustelututkimuksen haasteita ja mahdollisuuksia kielten vertailussa. Kielten vertailu on läsnä keskustelututkimuksessa kahdella eri tavalla: implisiittisesti, kun englantivetoisen alan menetelmiä on so-

vellettu muihin kieliin, ja eksplisiittisesti kontrastiivisessa keskustelututkimuksessa. Jälkimmäistä kirjoittajat havainnollistavat vertaamalla päällekkäispuhuntaa suomessa ja virossa. Vertailun avulla kielten kuvaukset ovatkin tarkentuneet ja kielen rakenteista johtuvat kieltenväliset erot on havaittu tarkemmin; haasteena vertaillevassa keskustelututkimuksessa on kuitenkin aineiston valinta ja siten vertailtavuuden varmistaminen.

Kirjan toisen osan ”Kielen muutos” avaa Jaakko Häkkisen artikkeli eri vertailumenetelmistä historiallisessa kielitieteessä. Niistä selvimmin historiallista on kielenmuistomerkkien eli säilyneiden kirjoitusten tutkimus. Varsinaista kielten vertailua käytetään sekä lainasana-tutkimuksessa että rekonstruoimaan lähisukukielten avulla niiden oletettu kanta-kieli. Häkkinen havainnollistaa myös, miten eri aineistolajit (sanasto, äänne-muutokset) voivat vaikuttaa rekonstruoitun sukulaissuhteen luotettavuuteen. Tämä on varsin ajankohtainen muistutus nyt, kun fylogeneettisten laskennallisten menetelmien suosio on nousussa (esim. Syrjänen, Honkola, Korhonen, Lehtinen, Vesakoski & Wahlberg 2013).

Helka Riionheimo tarkastelee kielten vertailun asemaa ja haasteita kieli-kontaktitutkimuksessa. Esimerkkinä hän käsittelee menneen ajan tempusta inkerinsuomen ja viron välisessä kontaktissa Virossa. Hän esittää myös mallin erilaisten kielikontaktien luokittelusta ja tarkastelee vertailun roolia Thomasonin (2001) kontaktien osoittamisen mallissa, jota monet muutkin teoksen kirjoittajat käsittelevät. Riionheimo esittelee perusteellisesti niitä haasteita, joita vertailu tuo kontaktitutkimukseen ja käsittelee niin teoreettisen viitekehyksen vaikutusta kielten kuvaukseen ja aineistojen vertailuun kuin kielellisen todellisuuden tavoittamista historiassa.

Siinä missä Riionheimo tarkastelee jo selvästi kieliopillistunutta katego-

riaa, Taru Nordlund, Ritva Laury, Renate Pajusalu ja Külli Habicht käsittelevät kielten vertailun roolia kieliopillistumisen tutkimuksessa. Esimerkkinä he tarkastelevat artikkelien kehitystä suomen ja viron kirjakielissä. Erityisesti artikkelien kehityksen alkuvaiheissa lainaamisella on näyttänyt olevan selvä vaikutus, mutta niiden myöhempi kehityskulku vaikuttaa noudattelevan yleisiä artikkelien kieliopillistumisen linjoja tietyn poikkeuksen: eri aikakausina artikkeliteita on karsittu kielenkäytöstä nähtävästi ideologisista syistä. Kirjoitus havainnollistaa osuvasti vertailun tuomia mahdollisuuksia kontaktivaikutuksen ja poikkeavien kieliopillistumispolkujen tunnistamisessa.

Kirjan kolmas osa tarkastelee kielten vertailun roolia kielienoppimisen tutkimuksessa. Sen aloittaa Annekatrin Kaivapalun katsaus niihin vertailumenetelmiin ja työkaluihin, joita on käytetty tutkittaessa lähdekielen vaikutusta opittavaan kohdekielen. Kaivapalu esittelee havainnollisesti, millaisia eri ilmenemisluotoja kieltenvälisellä vaikutuksella on kielienoppimisessa käyttäen esimerkkinä muun muassa venäjän- ja vironkielisten suomenoppijoiden vertailua. Hän käsittelee myös samankaltaisuuden psykologivistiikkaa ja esittää, että oppimisprosessissa olennaista ei ole niinkään lähde- ja kohdekielen todellinen samankaltaisuus (esim. typologisesti osoitettu) vaan puhujien subjektiivisesti havaitsema tai olettama samankaltaisuus kielten välillä.

Sirje Hassinen käsittelee kielten vertailua kaksi- ja monikielisyystutkimuksessa. Vertailu on keskeisessä roolissa, kun tutkitaan, miten kaksi- tai monikielisten lasten kielet eriytyvät tai yhdistyvät oppimisen eri vaiheissa tai missä määrin typologinen etäisyys vaikuttaa kielten omaksumiseen. Hassisen esimerkki suomi-viro-kieliparista osoittaa, miten typologinen läheisyys voi hidastaa

kieltenomaksumista. Typologinen läheisyys vaikuttaa siihen, että lapset yhdistävät kieliä enemmän ja tämä yhdistäminen on pitkäkestoisempaa kuin silloin, jos kielten typologinen etäisyys on suurempi, kuten esimerkiksi englanti-saksa-kieliparissa.

Teoksen viimeinen osa laajentaa kielten vertailun menetelmäsittelyä käännöstieteeseen. Tämän osan artikkelit ovat kenties teoksen innovatiivisimpia, sillä esimerkiksi vertailun roolista käännöstieteessä, jota Pekka Kujamäki käsittelee, ei juuri ole aikaisempia yleisesityksiä. Kujamäki osoittaa artikkelissaan, että vertailulla on useita eri rooleja käännöstieteessä. Kääntäminen itsessään on Kujamäen mukaan lähde- ja kohdekielen vertailuun perustuvaa ongelmanratkaisua. Hän kuvaa erityisesti ekvivalenssin eli vastaavuuden käsitettä osoittaen, miten se on vaihdellut käännösteorioiden kulloistenkin taustasitoumusten mukaan. Kielten vertailu avaa myös kääntäjän tekemiä valintoja sekä hänen rooliaan kääntämisessä, jolloin kääntäjän tekemästä vertailusta kohde- ja lähdekielen välillä tulee itsessään (vertailevan) tutkimuksen kohde.

Käännösten vertaileva tutkimus on keskeistä myös raamatunkäännösten tutkimuksessa, jota Maria Kela käsittelee artikkelissaan. Erityisesti metaforien käännöksistä löytyy paljon esimerkkejä symmetriarikkeestä eli poikkeavuuksista samanaikaisissa mutta erikielissä tai eriaikaisissa mutta samankielisissä käännöksissä. Kela kuvaa symmetriarikkeen tutkimusprosessia ja havainnollistaa sitä esimerkein Psalmeista. Taustalta paljastuu heprean kielen tulkinnanvaraisuus, eri eurooppalaisten käännöslinjojen kannat kääntämiseen sekä eri aikakausien vaikutus eriaikaisiin suomennoksiin. Jatkossa mielenkiintoinen lisä tähän keskusteluun olisi rabbiinisen tradition tarkastelu (ks. esim. Kirschner 1990), mikä avaisi entisestään sitä, missä määrin ideologiset te-

kijät, kuten erilaiset juutalaiset ja kristilliset raamatuntulkinnat, voivat vaikuttaa käännösvalintoihin.

Kokoomateoksen päättää Leena Kolehmainen artikkeli, jossa hän luo uutta monitieteistä näkökulmaa erityisesti käännöstieteen ja kontaktilingvistiikan välille. Kolehmainen tavoitteena on yhdistää näiden alojen näkökulmia ja jäsentää kääntäminen yhdeksi kontaktivaikutuksen väyläksi hyödyntämällä Riionheimon (2007) mallia kieli-kontakteista. Riionheimon malli tarjoaa monia näkökulmia tähän jäsentämiseen, mutta malli ei tunnu täysin sopivan kääntämisen luokitteluun tietyn kontaktiväyläksi, mikä johtunee sekä kääntämisen monimuotoisuudesta että Riionheimon mallin rajallisuudesta. Kolehmainen kuvaa myös käännöksissä esiintyvien kontaktivaikutusten leviämistä muuhunkin kielenkäyttöön sekä tarkastelee kontaktivaikutuksen todentamista ja siihen liittyviä ongelmia kääntämisessä.

Monipuolinen menetelmäopas

Käsillä oleva teos on sen toimittajien mukaan tarkoitettu kielten vertailun menetelmäoppaaksi kielentutkimuksen eri aloilla. Vastaavaa metodiesittelyä ei ole ollut aiemmin saatavilla suomeksi, ja tätä tyhjiötä kirja täyttääkin erinomaisesti. Aika näyttää, missä laajuudessa kirja tullaan omaksumaan käyttöön eri oppiaineissa, mutta uskoisin sen ilman muuta päätyvän useiden oppiaineiden opetusohjelmaan sekä tutkijoiden ja opettajien referenssiteokseksi.

Teoksen ehdoton valtti on sen monipuolisuus. Artikkelit käsittelevät niin kielen kuvausta, keskusteluntutkimusta, kielikontakteja, kielen muutosta, kielen omaksumista kuin kielen kääntämistäkin – usein yhdistellen eri näkökulmia näiltä alueilta. Juuri kirjan monialaisuus on kuitenkin haastavaa ja jopa hengäs-

tyttävää mutta toisaalta myös palkitsevaa. Kielten vertailu muilla kuin juuri omalla tutkimusalalla voi haastaa lukijan pohtimaan vertailun roolia yllättävilläkin tavoilla. Erityisesti kääntämisen ottaminen mukaan on tässä mielessä ollut viisas päätös toimittajilta.

Yksittäiset artikkelit toimivat informatiivisina väylinä kielten vertailuun kartoittaen sen roolia sekä kunkin alan tutkimustraditioissa että nykyhetkellä. Esimerkit ovat havainnollisia ja tukevat oivallisesti menetelmien esittelyä ja niiden nivomista kullakin alalla käytävään teoreettiseen keskusteluun. Kirja on myös hyvin toimitettu, sillä artikkelit muodostavat yhdessä mielekkään temaattisen kokonaisuuden ja typografisia virheitä on erittäin vähän. Jotkin artikkeleista luotavat jo melko pitkästä kielten vertailun perinteestä tietyllä alalla (esim. Miestamo, Häkkinen), mutta mukana on myös innovatiivisia katsauksia, jotka avaavat selvästi uusia näkökulmia (esim. Kolehmainen).

Kielten vertailuun liittyy keskeisesti kielten samankaltaisuuden ja erilaisuuden osoittaminen. Useissa artikkeleissa nousevatkin esiin tähän liittyvät aineistokysymykset ja vertailtavuuden varmistaminen ylipäätään. Toimittajat ovat antaneet kunkin alan asiantuntijan pohdittua samuuden käsitettä sen sijaan, että yksi artikkeleista olisi keskittynyt sen problematisointiin. Monet lukijat saattavat jäädä kaipaamaan tällaista yleisluontoisempaa lähestymistä kielten vertailuun. Mielestäni toimittajien ratkaisu mahdollistaa kuitenkin vertailun roolin tarkastelun eri aloilla ja paljastaa siten selvemmin alakohtaiset erot siinä, missä määrin kielten vertailua on ylipäätään problematisoitu. Artikkelit eroavatkin keskenään suuresti siinä, miten paljon ne pohtivat samankaltaisuuden käsitettä ja sen tunnistamisen problematiikkaa. Tässä suhteessa erityisesti Miestamon, Järventaustan ja Kaivapalun artikkelit ovat antoisimpia.

Seuraavaksi nostan esiin muutamia kirjan ongelmallisempia kohtia. Ehkä suurin yksittäistä tutkimusalaa koskeva kysymykseni liittyy kontrastiiviseen tutkimukseen. Järventaustan sinänsä erinomainen artikkeli määrittelee kontrastiivisen tutkimuksen niin väljästi, että sen perusteella merkittävä osa koko alasta voitaisiin mieltää yhdeksi modernin kielitypologian osa-alueeksi (vrt. Bickeliin 2007). Kielentutkimuksen eri osa-alueiden työnjako ei toisaalta olekaan kirjan keskeisiä kysymyksiä, mutta tämä kiintoisa sivujuonne herättää kuitenkin kysymyksiä kontrastiivisen tutkimuksen nykytilasta. Koska monet muut kielentutkimuksen alat lisäksi hyödyntävät kontrastiivista lähestymistapaa, kontrastiivisen tutkimuksen asemoinnilla voi olla seurauksia myös laajemmin kielten vertailulle.

Muutama artikkeli käsittelee myös muunlaista vertailua kuin suoranaista kielten vertailua. Esimerkiksi sisäisessä rekonstruktiossa (Häkkinen) vertailu on keskeistä, mutta aineisto tulee kuitenkin vain yhdestä kielestä, joten kyseessä ei tarkasti ottaen ole kielten vertailu. Joissakin tutkimusprosesseissa kielten vertailu on lisäksi läsnä vain implisiittisesti. Esimerkiksi kun keskusteluanalyyseissa englannille kehitettyjä metodeja sovelletaan uusiin kieliin, menetelmiä joudutaan mukauttamaan ja mahdollisesti yhden kielen varaan tehtyjä päätelmiä haastamaan (Härmävaara ym.). Vertailu on kyllä läsnä tässä prosessissa samalla tavoin kuin se on läsnä esimerkiksi silloin, kun kieliopin kuvaukseen käytettyjä menetelmiä sovelletaan niin sanottujen pienten kielten kuvaukseen (Sandman). Tällaisessa ”vertailussa” ei ole kuitenkaan suoranaisesti kyse kielten vertailevasta tutkimuksesta samassa merkityksessä kuin esimerkiksi kääntämisessä, typologiassa tai kontrastiivisessa tutkimuksessa. Se, milloin eri artikkelien kirjoittajat puhuvat suoraan kielten vertailusta, milloin epäsuoraan ja milloin ver-

tailusta yleisemmin, ei siis ole aina täysin selvää.

Kulttuurikontekstin mahdollinen rooli kielten vertailussa herättää myös ajatuksia. Härmävaara, Vatanen ja Frick esittävät, että päällekkäispuhunnalla on keskustelussa samanlainen funktio suomessa ja virossa. Tämä johtopäätös saattaa hyvinkin olla oikea, mutta mielestäni aineisto ei tue sitä suoraan, koska se rajoittuu keskustelijoiden kielenneytyistä ilmauksista nouseviin tulkintoihin. Tässä myös kielten vertailu saattaisi nostaa esiin eroavaisuuksia sekä kielenneytyissä että ei-kielenneytyissä tulkinnoissa, joissa uskoisin olevan kulttuurikohtaisia eroja.

Typologina jäin miettimään myös Kaivapalun väitettä, jonka mukaan kielenoppijan havaitsema ja olettama samankaltaisuus ovat keskeisempiä oppimisprosessissa kuin kielten todellinen samankaltaisuus eli niiden havaittu typologinen etäisyys. Jos tämä pitää paikkansa, typologisista tietokannoista laskettu kielten typologinen etäisyys ei välttämättä olisi kovin luotettava mittari kuvaamaan sitä todellisuutta, jota kielenoppijat kokevat. Asia kaipaa selvästi lisätutkimusta, sillä typologinen etäisyys näyttää selittävän esimerkiksi kielenoppimisen vaikeutta melko hyvin (ks. Cysouw 2013).

Lopuksi

Yllättävää on, että niinkin keskeinen aihe kuin kielten vertailu on useilla aloilla jäänyt tarpeettomasti itsestäänselvyudeksi eikä sen roolia ole problematisoitu riittävästi. Kolehmaisena, Miestamon ja Nordlundin toimittama teos tekee kuitenkin selväksi, että kielten vertailu on keskeisesti läsnä kielentutkimuksessa eikä rajoitu pelkästään perinteisemmille kielten vertailun aloille.

Uskon, että teoksen yleiskatsaukset yhdistettynä niiden innovatiivisuuteen voivat parhaimmillaan katalysoida vertai-

levaa tutkimusta eri aloilla. Kirja sopii oppaaksi kielen vertailun menetelmiin niin opiskelijoille, opettajille kuin tutkijoillekin.

KAIUS SINNEMÄKI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

BICKEL, BALTHASAR 2007: Typology in the 21st century. Major current developments. – *Linguistic Typology* 11 s. 239–251.

CYSOUW, MICHAEL 2013: Predicting language learning difficulty. – Lars Borin & Anju Saxena (toim.), *Approaches to measuring linguistic differences* s. 57–82. Berlin: Mouton de Gruyter.

ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KIRSCHNER, ROBERT 1990: Two responses to epochal change. Augustine and the Rabbis on Ps. 137 (136). – *Vigiliae Christianae* 44 s. 242–262.

RIIONHEIMO, HELKA 2007: *Muutoksen monet juuret. Oman ja vieraan ristyminen Viron inkerinsuomalaisten imperfektinmuodostuksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SYRJÄNEN, KAJ – HONKOLA, TERHI – KORHONEN, KALLE – LEHTINEN, JYRI – VESAKOSKI, OUTI – WAHLBERG, NIKLAS 2013: Shedding more light on language classification using basic vocabularies and phylogenetic methods. A case study of Uralic. – *Diachronica* 30 s. 323–352.

TAINIO, LIISA (toim.) 1997: *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.

THOMASON, SARAH G. 2001: *Language contact. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Yleisen kielitieteen klassikko

Ferdinand de Saussure: Yleisen kielitieteen kurssi. Alkuperäisteos *Cours de linguistique générale* 1916. Suomentanut Tommi Nuopponen, esipuhe Carita Klippi. Tampere: Vastapaino 2014. 382 s. ISBN 978-951-768-214-5.

Tieteellinen klassikko on käänteentekevä teos, josta otetaan uusia painoksia, joka käännetään monille kielille ja joka saa uusia tulkintoja sukupolvesta ja kontekstista toiseen. Klassikko nähdään tradition aluksi ja kantajaksi, vaikka sillä edeltäjiä olisikin. Klassikon sisältö voi luotua ja saada yksinkertaistavia tulkintoja. Moni tuntee klassikon sekundäärilähteistä,

mutta usein vain harva sen on lukenut. Klassikon kirjoittaja voi saavuttaa kuolemattomuuden, mutta joskus hänestä tehdään olkiukko. Ferdinand de Saussuren *Yleisen kielitieteen kurssi* on klassikko mainittujen kriteereiden mukaan, ja todennäköisesti se on 1900-luvun vaikuttanein lingvistinen teos. Sitä on myös syytetty jyrkistä dikotomioista tai kielen sosiaalisuuden pinnallisesta käsittämisestä usein anakronistisesti ja teoksen huonosti tuntien. Vihdoin on teoksesta ilmestynyt Vastapainon julkaisemana suomennos. Suomentaja on Tommi Nuopponen, joka esipuheessaan valottaa *Kurssin* kääntämisen erityisiä vaatimuksia. Teokseen sisäl-